

TÚLZÁSBA VITT SZAVAK

SEGÉDKÖNYVEK
A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ 164.

TUKACS TAMÁS

TÚLZÁSBA VITT SZAVAK

A fokozó értelmű szókapcsolatok
magyar–angol szótára

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2015

SEGÉDKÖNYVEK
A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ 164.

Sorozatszerkesztő
KISS GÁBOR

ISSN 1419-6603
ISBN 978-615-5219-78-8

© Tukacs Tamás, 2015
© TINTA Könyvkiadó, 2015

A kiadásért felelős
a TINTA Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Mandl Orsolya
Műszaki szerkesztő: Heiszer Erika
Borítóterv: Temesi Viola

ELŐSZÓ

A jelen szótár előzményeinek I. I. Ubin *Словарь усилительных словосочетаний русского и английского языков. Dictionary of Russian and English Lexical Intensifiers* (1995) című szótára, I. I. Szuscinszkij *Словарь усилительных словосочетаний русского и немецкого языков. Wörterbuch der verstärkenden Wortgruppen der russischen und der deutschen Sprachen* (1997) című szótára és Székely Gábor *A fokozó értelmű szókapcsolatok magyar–német szótára. Wörterbuch der verstärkenden Wortgruppen der ungarischen und der deutschen Sprache* (2003) című szótára tekinthető. Ezen kötetek szóanyagának kritikus felülvizsgálatával, szerkesztésével és kiegészítésével alakult ki a jelen szótár szóanyaga. Ennek során a szóanyag jelentésének és használati módjainak pontosabb meghatározása érdekében felhasználtunk további egy- (angol, magyar) és kétnyelvű szótárakat (magyar–angol, angol–magyar; német–angol, angol–német), illetve kérdéses esetekben támaszkodtunk angol anyanyelvi beszélők nyelvi kompetenciájára. A szóanyag mennyiségének behatárolása céljából a magától értetődő, jellegtelen szókapcsolatokat elhagytuk (pl. *very nice*). A meghatározott stílusréteg(ek)hez sorolható fokozó lexémák stílusértékét feltüntettük (pl. irodalmi, avult, köznyelvi stb.). A vulgáris szóanyag használatát mellőztük: amíg a szótárban helyet adtunk néhány köznyelvinek ítéltető szókapcsolatnak (pl. „unmitigated ass”, „hatökör”), ennél expresszívebb vagy durvább megfogalmazásokat nem vettünk figyelembe.

Tisztában vagyunk vele, hogy a szöveggörnyezettől függően nemcsak egy szónak, hanem egy szókapcsolatnak is számos ekvivalense lehet. Mivel példamondatok megadására nem volt lehetőség, igyekeztünk a legjellemzőbb megfeleltetéseket megtalálni.

A *Tülszásba vitt szavak* tulajdonképpen sajátos **kollokáció-szótár**. A kollokációk olyan szókapcsolatok, amelyeknek jelentése átlátható, ám a variabilitás (azaz a kifejezések elemeinek cserélhetősége) viszonylag szűk, olykor teljesen kizárt. Tipikus kollokáció például a *megrögzött agglegény*, a *súlyos beteg*, a *fogas kérdés*, az *élesen lát* szókapcsolat. E szótárban azokat a magyar és angol szókapcsolatokat gyűjtöttük össze, amelyek a szótárban címszóként megjelenő kulcsszók jelentését erősítik, fokozzák. A lexikai fokozás sajátosságaiból következően a gyűjtemény nem csak kollokációkat tartalmaz. Helyet kaptak a szótárban olyan „félszabad” szókapcsolatok is, amelyek sem igazi kollokációknak, sem igazi szabad szószervezeteknek nem tekinthetők. „Félszabad” szókapcsolat például a *hihetetlenül drága* kifejezés, mert ebben a szókapcsolatban a *hihetetlenül* szó sok más szóval (például *borzalmasan, felbecsülhetetlenül, hallatlanul, iszonyatosan, jó, nagyon* stb.) felcserélhető, de csak akkor, ha az így alkotott szókapcsolatok szintén erősítést, fokozást fejeznek ki. Másrészt a fokozó elemek nem kapcsolódhatnak minden fokozható kulcsszóhoz (**hihetetlenül diktátor*).

A szótár – bizonyos szempontból – sajátos **szinonimaszótár**nak is tekinthető. A fokozó értelmet ugyanis olykor a címszó szinonimája, tehát egyetlen szó vagy szóösszetétel, nem

pedig szókapcsolat hordozza (*drága* < *megfizethetetlen*; *szárazság* < *aszály*; *egyenes* < *nyíl-egyenes*; *kemény* < *kőkemény*). Az ilyen típusú kifejezések is helyet kaptak a gyűjteményben.

Azt is mondhatjuk, hogy a szótár **frazeológiai szótár**. Tartalmaz komparatív frazeologizmusokat (*éhes* < *éhes, mint a farkas*), és olyan frazeologizmusokat is, amelyek jelentése a szinonimákhoz hasonlóan a címszóhoz viszonyítva fokozást, erősítést fejez ki, de maguk a frazeologizmusok – eltérően a komparatív frazeologizmusoktól – nem „átláthatók”, tehát jelentésük nem vezethető le az alkotóelemek jelentéséből (*vág az esze, mint a borotva* ’nagyon okos’).

Végül e szótár magyar–angol **ekvivalencia-szótár**, mert – eltérően a korábban említett fokozó értelmű szókapcsolatokat tartalmazó szótáraktól – itt az egyes szócikkekben a magyar nyelvi kifejezések idegen nyelvi megfelelőit („ekvivalenseit”) párhuzamosan rendezve találja meg a szótár használója.

A szócikkek felépítése a fokozó értelmű szókapcsolatok fentebb felsorolt változatainak különböző típusait tartalmazza a következő logikai rend szerint:

1. A magyar (fokozható) címszó.
2. A címszó jelentése.
3. A (szabad, félszabad, szerkezeteket, kollokációkat alkotó) fokozó elemek.
4. A fokozó értelmű szinonimák (jelzése ♦).
5. A fokozó értelmű szóösszetételek (jelzése ♣).
6. A komparatív frazeologizmusok (jelzése ♠).
7. A (nem átlátható) frazeologizmusok (jelzése ◇).

A célnyelvi megfelelőket a szótár ugyanilyen sorrendben tartalmazza.

Megjegyzendő, hogy nem minden szócikk tartalmaz minden változatot, hiszen számos olyan címszó van, amelynek például nincs fokozó értelmű szinonimája, vagy amellyel nem alkothatunk komparatív frazeologizmust.

A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a szimbólumokat minden egyes szó vagy kifejezés előtt megismételtük. Abban az esetben, ha egy magyar címszónak több angol, egymással szinonim viszonyban álló megfelelőjét is feltüntettük, úgy a fokozó értelmű szóösszetételeket (♣) és a komparatív frazeologizmusokat (♠) minden egyes angol megfelelő után felsoroltuk, és a szócikk végére illesztettük be a mindegyik angol megfelelőre vonatkozó fokozó értelmű szinonimákat (♦) és (nem átlátható) frazeologizmusokat (◇).

A címszó helyettesítését – a szótárakban szokásos módon – tilde (~) jelzi. Ez minden címszó esetében megtalálható, noha az angol mondatszerkesztés szabályai szerint a határozószók viszonylag ritkán követi ige, mivel a határozószó inkább a mondat végére kerül. A határozószók esetében tehát a ~ jel alkalmazása nem automatikus. Például a „gyűlöl” („hate”) címszó esetében a két alternatíva közül (*She bitterly hates him.* – *She hates him bitterly.*) az utóbbi a természetesebb és az angol nyelvtan szabályainak megfelelőbb, ezért ebben és az ehhez hasonló esetekben mindig az adott szövegkörnyezet és szituáció dönti el a ~ jel feloldásának lehetőségét.

A szótárt haszonnal forgathatják nyelvtanulók, nyelvtanárok, fordítók. Segítségét nyújthat igényesebb fogalmazványok elkészítéséhez is.

RÖVIDÍTÉSEK

Magyar rövidítések

ált.	általában
biz.	bizalmas
elít.	elítélő
fn.	főnév
hsz.	határozószó
i.	ige
id.	idegen
mn.	melléknév
rég.	régies
tbssz.	többes szám
vál.	választékos

Angol rövidítések és jelölések

adj.	adjective (melléknév)
adv.	adverb (határozószó)
arch.	archaic (elavult)
Br.	British (brit angol)
coll.	colloquial (köznapi nyelvhasználat)
cond.	condemnatory (elítélő)
dated	régies
elev.	elevated (emelkedett)
emot.	emotive (kifejező, érzelemdús)
fig.	figurative (átvitt értelmű)
lit.	literary (irodalmi)
n.	noun (főnév)
pass.	passive voice (szenvető szerkezet)
pl.	plural (többes szám)
predic.	predicate (predikátum)
sg.	something (valami)
sl.	slang (szleng)
sy.	somebody (valaki)
US	US (amerikai angol)
usu.	usually (általában)
vi.	intransitive verb (tárgyatlan ige)
vt.	transitive verb (tárgyas ige)
vulg.	vulgar (durva)

FELHASZNÁLT SZÓTÁRAK JEGYZÉKE

- KÖVECSES Zoltán 2010. *Angol–magyar kifejezéstár. (English-Hungarian Idioms.)* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- NEUFELDT, Viktoria – GURALNIK, David B. (szerk.) 1988. *Webster's New World Dictionary. (Third College Edition.)* New York: Simon & Schuster.
- ORSZÁGH László 1996. *Angol–magyar nagyszótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Oxford Collocation Dictionary Online for Advanced English Learners.* www.ozdic.com.
- PUSZTAI Ferenc et al. 2011. *Magyar értelmező kéziszótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- SZÉKELY Gábor 2003. *A fokozó értelmű szókapcsolatok magyar–német szótára. (Wörterbuch der verstärkenden Wortgruppen der ungarischen und der deutschen Sprache.)* Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- UBIN, Ivan Ivanovics 1995. *Словарь усилительных словосочетаний русского и английского языков. (Dictionary of Russian and English Lexical Intensifiers.)* Moszkva: Русский язык.